

مطالعه نقوش نوشتاری سفالینه های دوره سلجوقی

الهه پنجه باشی

استادیار- دکتری پژوهش هنر در دانشگاه الزهرا

elaheh_141@yahoo.com

مهسا حاجی خان میرزایی

دانشجوی کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد هنر و معماری

(تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۴/۷ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۶/۱۰)

چکیده:

مطالعه سفالینه های دوره سلجوقی قرن ۵ و ۶ ق نقوش نوشتاری سفالینه های اوایل دوران اسلامی در دوره سلجوقی و آثار هنری این دوران کمتر مورد مطالعه پژوهشگران قرار گرفته است. تکنیک سفال لعابدار یا زرین فام یا ساده ای بود که در این دوران مورد استفاده قرار می گرفتند از ویژگی های خاص این ظروف تزیینات نقوش تصویری به همراه نقوش نوشتاری خطوط اسلامی، کوفی، نسخ و تعلیق می باشد. باز از ویژگی های مهم این سفالینه ها کاربردی بودن و قابل دسترس بودن آن برای تمامی جامعه آن روزگار نقش پراهمیتی داشته است. تاویل در متن نقوش نوشتاری، بر روی سفالینه از اهمیت فراوانی برخوردار است. ویژگی های دلالت متن، از نظر بینا تصویری بودن تاویل متن بین نوشتار و تصویری پردازد. این مقاله به تحلیل متن بر اساس نظریه رولان بارت پرداخته می شود. نظریه رولان بارت، به معنای پیام های ضمنی در متن را مورد اهمیت قرار می دهد. تلاش نگارندگان در مقاله حاضر این است که به سفالینه دوره سلجوقی، نقوش تزیینی و رابطه آن با نوشتار و تاویل آن می پردازد. بنابراین چه بیان می شود، پرسش های این مقاله بدین ترتیب است:

خصوصیات تصویری و نوشتاری سفالینه های دوره سلجوقی چگونه است؟ نقوش نوشتاری بر روی ظروف سفالین، چه نقش و معنایی می تواند در دوره سلجوقی داشته باشد؟ در انتهای این مقاله نتیجه گرفته می شود که تاثیر خط کوفی- اسلامی بر روی ظروف سفالین دوره سلجوقی، نشانه ای دینی- عرفانی در جامعه آن عصر دیده می شود. در نظریات رولان بارت بیشترین تاثیر در نشانه های آیینی، بر روی نقوش نوشتاری و تصویری ظروف سفالین دوره سلجوقی دیده می شود.

واژگان کلیدی: سلجوقی، سفال، معنا، فرم، نقش، خط.

مقدمه:

سفالینه منقوش زرین فام اولیه دوره سلجوقی با سفالینه های منقوش لاجوردی خاستگاه یکسانی داشته است. با نمونه های مهمی که باستان شناسان در ری و ساوه در کنار دیگر آثار سفالین پیدا کرده اند، مواد و مصالح سفال زرین فام از یک گل ساخته شده و دارای پوشش گلی و لعاب شفاف همسانند و اندازه و شکل بسیاری از ظروف سفالینه های دوره سلجوقی یکسان است. کاسه ها نیز با نقاشی زرین فام و منقوش لاجوردی هماهنگی داشته است، همچنین یک دسته از سفالینه های سلجوقی با لاجورد نقاشی شده است.

سفالینه دوره سلجوقی بر اساس نقوش تصویری و نوشتاری که بر روی ظروف نقش بسته است. این سفالینه ها را از نظر زیبایی شناسی، تزئینی و بصری را می توان مورد مطالعه قرارداد. در این پژوهش تاویل و ساختار متن در نقوش نوشتاری سفالینه ها و تطبیق آن با نظریات رولان بارت مورد پژوهش قرار می گیرد. فرم نوشتاری خط از نظر خوشنویسی در خط کوفی-اسلامی و نسخ و تعلیق، بر روی ظروف سفالین بکار رفته است و بازتاب نوعی نگاه زیبایی شناسانه هنرمند سفالگر، در دوره سلجوقی به ظروف سفالین داشته است. در دوره سلجوقی تغییری که در استفاده ظروف سفالین و تاثیر ژرفی در آداب و فرهنگ

جامعه ایجاد شده بود. ظرف سفالین با استفاده از مواد خاک سرخ و آب، گلی درست می شود که همانند ظروف سفالین به نام زرین فام نام می گیرد. ظروف سفالین این دوره از غنای مصالح و ظرافت دست هنرمند سفالگر را نشان می دهد.

بر روی ظروف نقش به همراه تزئینات نوشتاری را با تصویر ترکیب می کردند. خوشنویسی و خط کوفی-اسلامی، زمینه اکثر ظروف سفالین این دوره است. در واقع نقوش خطی و نوشتاری یکی از مهمترین موضوعات هنر سفالگری سلجوقی به شمار می رود. از خصیصه های مهم این هنر، نقوش نوشتاری ظروف به عنوان رسانه ای برای دادن پیام به مخاطب قرار می گرفته است. دو منظور بودن ظروف سفالین نقش اساسی دارد. در وهله اول کاربردی بودن ظروف و دوم اهمیت زیبایی شناسی نقوش و خطوط در تزئینات ظروف می باشد. سفال در این دوران به عنوان یک رسانه ای برای مخاطب نقش گیرنده پیام را بازی کرده است. پیام ها دارای سادگی و زیبایی می باشد و مفهوم تاویل متن را داشته است. در دوره سلجوقی، متن نوشتاری بر روی ظروف می تواند تجلی گاه روح هنر اسلامی- عرفانی باشد. نهایت آنچه، در بخش نتیجه گیری به دست آمد، این بود که پیام های استفاده شده در سفالینه ها دارای پیام های اخلاقی و دعایی و

وزیبایی تحقیق عمیق و ظرافت چیره دست هنرمندان آن عصر را بررسی کرده است. ناصرخلیلی (۱۳۸۴) در کتاب مجموعه سفال های اسلامی به بررسی نقوش تصویری و نوشتاری روی ظروف سفالین دوره سلجوقی پرداخته شده است. سفال سلجوقی دارای ارزش و نقوش خوشنویسی گونه از خط های اسلامی-کوفی، نسخ، تعلیق، بر روی ظروف استفاده شده است.

احادیث و اسماء الهی و اسماء ائمه و اشعار بزرگان، برای تبلیغ دین و هنر اسلامی-عرفانی در زندگی جامعه دوران سلجوقی مورد استفاده بوده است. پیام هایی که با مفهومی ساده و از نظر زیبایی بصری و کاربردی ارتباط داشته است. در نظریات رولان بارت به تحلیل نقوش و تاویل آن ها می پردازد. تکرار نوشتار بر روی ظروف به منظور تاکید و اهمیت پیام می باشد.

روش تحقیق :

روش تحقیق بکار گرفته شده، در این پژوهش از نوع، تاریخی-تحلیلی است و روش گردآوری اطلاعات آن (اسنادی) و با توجه به سفالینه های دوره سلجوقی می باشد. در نهایت، آنچه در بخش نتیجه گیری به دست آمده این است که نقوش نوشتاری سفالینه ها نشان دهنده فرهنگ و تاثیرات هنر اسلامی-عرفانی و دارای تاویل معنایی با نظریات رولان بارت می باشد.

پیشینه پژوهش:

سفالینه های دوره سلجوقی، بخشی از هویت و فرهنگ این دوره را نشان می دهد. نقوش تصویری و نوشتاری سفالینه ها معمولاً با کتابها و آثار سفالین در موزه آبگینه در این دوران مورد پژوهش قرار گرفته است. اپهام پوپ (۱۳۷۶) در کتاب هنر ایران باستان به نتایجی در سفالینه های منقوش زرین فام

پیشینه سفال و سفالگری در ایران:

باستانشناسان و محققان از سفال و به ویژه از نقش هایی زیبا بر روی آن ها برای شناسایی تمدن هاوشیوه های گوناگون زندگی سازندگان آن استفاده می کنند. با مطالعه همین نقش ها و خط های نوشتاری و جنس و رنگ آن ها می توان تمدن های گوناگون را شناسایی کرد. سفال بزرگترین کمک و خدمت را به شناخت تمدن عصر خود می کند. گذشته از اهمیتی که سفال از دیدگاه باستان شناسان دارد، همه مردم به ویژه کسانی که بنا به ملاحظاتی با سفال های قدیمی سروکار دارند باید به اهمیت آن پی ببرند. چه بسا یک تکه سفال می تواند بخشی از تمدن و فرهنگ این سرزمین را در خود نهفته دارد. سفال و نقش های آن تجلی گاه پیام هنرمندان و حتی شاید اندیشمندان بوده است. هر چند که امروزه سفال به علت

باستان شناسان ظروف سفالی به دست آمده را در مقایسه با دیگر ابزار و ادوات و نیز نوع تدفین و آزمایش هایی که بر روی اجساد انجام می دهند بسیار دقیق ارزیابی و شناسایی می کنند (کامبخش، ۱۳۹۲؛ کیانی، ۱۳۸۰).

پیشینه سفالینه های دوره سلجوقی:

در سده های اولیه اسلام، سفال های بدون لعاب و لعابدار به رنگ های قرمز، نخودی و خاکستری ساخته می شدند. نقوش روی سفال ها معمولاً "کنده کاری و شامل خطوط جناغی، موجی، زیگزاگ، نقطه چین و خطوط موازی وافقی و گیاهی است. در دوران آل بویه و سامانی به تدریج نقش های قالبی، تزیینات برجسته یا افزوده کاری و تزیینات رنگی رواج یافت. سفال های لعابدار قرون اولیه اسلامی متنوع نبودند و معمولاً به رنگ سبز و مات شکل می گرفتند. در سده سوم ق تلاش های فرهنگی و اقتصادی در حیات جامعه مشاهده شده است. آثار سفالی بیش از هر اثر دیگری منعکس کننده این تحولات هستند. در این دوره سفال های بیشتر با نوشته های خطوط کوفی تزیین می شدند. سفالگران در تهیه لعاب های مختلف و شناخت اکسید فلزات و فرمول ترکیبات آن ها برای رنگ لعاب مورد نظر به

وجود فلزات، نقش و اهمیت خود را در زندگی روزمره از دست داده است. سفال در آغاز دست ساز بوده است و چون به صورت ناقص ساخته شده و حتی زمانیکه در کوره قرار می دادند توانایی کنترل حرارت کوره را نداشته بنابراین رنگ سفال های تیره و سیاه رنگ بوده است. از کشفیات باستان شناسان چنین برمی آید که سفالگری از ده هزار سال پیش آغاز شده است. اولین سفالینه های دست ساز ایرانی در هزاره هشتم پیش از میلاد در منطقه گنج دره استان کرمانشاه ساخته شدند. اختراع چرخ سفالگری در هزاره چهارم پیش از میلاد تایید شده و در طول تاریخ سفال های تنوع کمی و کیفی پیدا کردند. استفاده از کوره سفال پزی در ایران حدود هزاره هفتم پیش از میلاد تاریخ گذاری شده است. ظروف اولیه سفال در ایران بدون لعاب بودند و سفالگران به تدریج آموختند که برای زیبایی و مقاومت سفال ها، لعاب رابه صورت پوشش بر روی گل اضافه می کنند. در آغاز از لعاب گلی و پس از کشف شیشه و ذوب آن از لعاب شیشه ای استفاده می کردند. ظروف سفالی، مواد غذایی، استخوان های اسب، وسایل دفاعی، زیورآلات و بسیاری از اشیایی که از داخل گورها به دست آمده است اکثراً سالم اند و از گزند بسیاری از حوادث طبیعی مانند سیل و زمین لرزه و نیز هجوم اقوام وحشی و جنگ ها در امان مانده اند.

موفقیت های با ارزشی دست یافته اند، تزیینات این دوران به شرح زیر است.

سفالینه های دوره سلجوقی به چهار دسته تقسیم می شود:
(۱) سفال با لعاب گلی و نقش سیاه بر روی زمینه سفید:

این سفال ها معمولاً در نیشابور می ساختند و با نقش های سیاه رنگ یا قهوه ای تیره و لعاب شفاف سربی تزیین می کردند.

(۲) سفال با لعاب گلی و نقش رنگارنگ بر روی زمینه سفید:

این نوع سفال در سده چهارم ساخته شده است. در این دوران تهیه کنندگان لعاب با رنگ های مختلف و اکسیدهای متنوع آشنا بوده اند و نقش های گل و گیاه و حیوانات و انسان به رنگ های ارغوانی تیره، سیاه، قهوه ای، زرد و اخراپی به صورت پوشش نازک بر روی زمینه مات و پوشش گلی ترسیم می کرده اند.

(۳) سفال با لعاب گلی یا لعاب های درخشان (معروف به زرین فام اولیه):

این نوع سفال پس از پوشش گلی با مجموعه ای از لعاب های ترکیبی رنگین زینت شده است و پس از پخت درخشندگی خاصی می یافت. نقش های

این گونه ظروف، گل های تزیینی همراه با نوشته بود و بیشتر در جرجان، نیشابور و شوش به دست آمده است. آثار به دست آمده در دوره سلجوقی شامل سفال های لعاب پاشیده و نقش کنده زیر لعاب و سفال لعاب تک رنگ بوده است (واتسون، ۱۳۹۰).

(۴) سفال با لعاب گلی یا نقوش سیاه بر روی زمینه زرد:

این نوع سفال که در نگاه اول زرد رنگ است به صورت لکه هایی در قسمت های مختلف ظرف را می پوشانده است و می توان آن را زمینه ساخت ظروف سفالی لعابدار معروف به لعاب پاشیده دانست. در سده های پنجم و ششم ق سفال ها بدون لعاب و معمولاً خودی رنگ، با نقش کنده کاری شده و نقش قالب زده و نقش افزوده هستند.

برای سفال های زرین فام سلجوقی مراکز تولید همچون ری، ساوه و کاشان بسیار بوده است. "آرتور ایهام پوپ" شهر ساوه را یکی از مراکز تولید زرین فام میدانند ولی درباره سبک این ظروف، آن ها را با احتیاط ترکیبی از سبک کاشان و ری معرفی می کند و در کتاب احیای هنر ایرانی می گوید: "...احتمالاً نشان دهنده سبک ساوه است". سبک های مختلف ممکن است ارتباط نزدیکی با یکدیگر داشته باشند و تاریخچه تحول آن ها نیز اشاره به این

فصلنامه علمی تخصصی باستان شناسی ایران - واحد شوشتر

حاشیه ها و قاب بندی های تزئینی تقسیم شده و هریک از آنها نیز با شماری از نقشمایه های تکراری پر شده است.

سبک کاشان: هم، مانند سبک درشت نقش، تصویر از پیش آماده بر روی زمینه ای بالعباب زرین فام ترسیم می شود. به این ترتیب، نه تنها به واسطه ی تزئینات طوماری شکل برجسته جلوه می کند، بلکه با اشکالی شبیه ویرگول و اشکال حلزونی خراش داده می شد و در سرتاسر لعاب، ترکیب روشن تری ارائه می کند. این سبک حدود یک و نیم قرن دوام آورد و، به رغم محدودیت در موضوع، بهترین تصویر سازی های آن با تصاویر دست نوشته های هم عصرش، هم در زمینه ترکیب بندی و هم طراحی قیاس شدنی است. به نظر می رسد که ابوزید سفالگر عامل توسعه و پیشرفت این سبک جدید بوده است. امضای او بیش از سایر سفالگران بر روی این نوع ظروف دیده می شود.

خوشنویسی دوران سلجوقی: در اوایل دوران اسلامی بیشترین خطوط استفاده شده بر روی ظروف خط کوفی، نسخ، تعلیق است، که بر روی ظروف سفالین دوره سلجوقی این موارد به وفور دیده می شد. خط کوفی کهن ترین خط دوره اسلامی است که از مرحله ی خط، در معنای ثبت و ضبط زبان به عرصه خوشنویسی در هنرهای تزئینی وارد شد. رشد نخستین این

مطلب می کند که می توان آن ها را به عنوان روش های مختلف مکاتب گوناگون در نظر گرفت که با هم تلفیق شده اند.

سفالینه های زرین فام در دوران سلجوقی: بر روی ظروف متعلق به دوران سلجوقی سه سبک عمده نقاشی زرین فام شناسایی شده است، که عبارتند از: سفال زرین فام اولیه (تک رنگ و رنگارنگ) و درشت نقش و ریز نقش و کاشان است.

سبک درشت: نقش به سبب نقشمایه های بزرگ اندازه و شیوه برجسته ترسیمی به این نام معروف است و از آن با نام سبک یادبودی نیز یاد شده است. مشخصه ی اساسی این سبک شیوه نقاشی بر روی سفال است. آن نقشمایه های از پیش آماده ی سفیدرنگی است که در زمینه ای زرین فام جلوه نمایی می کند.

سبک ریز: نقش روی سفالینه ها و نقشمایه ها، روش تزئین و شکل ظرف با سبک درشت نقش متفاوت است. اما شماری از عناصر مشترک و وام گیری ها بر ارتباط نزدیک این دو سبک دلالت می کنند. پایه و اساس این سبک بر شیوه ی نقاشی آن قرار دارد، زیرا نقشمایه های آن مستقیماً بازنگدانه روی زمینه سفید ترسیم می شدند و رنگ آبی در آن کمتر به کار رفته است. در این سبک دوروش تزئین شناخته شده است. در بسیاری از آثار آن، سطح ظروف به

سفال بالعباب گلی دراین نوع تزیین ظروف ساخته شده، را که معمولا از خمیر نخودی و قرمز بود، پس از خشک شدن در دوغابی از گل نخودی رنگ فرومی کردند و پس از پوشش ظرف از دوغاب و خشک شدن آن، نقش های مورد نظر را بر روی آن می آراستند. ظرف را با لعاب شیشه می پوشاندند و به کوره می بردند. برای ظروف ساده یک رنگ از ترکیب همان گلی که سیلیس هم به آن اضافه می شد استفاده می کردند که به رنگ شیری براق درآمده است. معمولا یک عبارت به خط کوفی در کف داخلی یا بر حاشیه لبه داخلی ظرف نوشته می شده است. قدح سفالی با پوشش لعاب گلی تزیین شده، گلاب پاش در مرکز و کتیبه یک متن (تکرار کلمه، الیمن) به معنای یمن و دوره سده ۷ و ۵ ق و محل نیشابور است. در ظرفی تکرار کلمه (برکه) به معنای برکت نقش بسته است. بیاله پایه دار سفالی، قالبی، لعابدار، قلم مشکی روی بدنه و یک نوار خطوط شبه کوفی و ترنجی در میان آن هاست و دوره سده ۷ ق و محل کاشان یا گرگان است. سفالینه های موجود در این بخش نمایانگر تکنیک های مختلف تزیین مانند: نقاشی زیر لعاب- پوشش لعاب گلی، بانقاشی رنگارنگ- لعاب فیروزه ای، سیلوهت و مشبک یا سوزنی می باشند. آبخوری سفالی دسته دار، زرین فام ساخته شده از خمیر خاک شیشه، روی بدنه نقش

خط به جهت کتابت قرآن کریم بود و حساسیت ودقت لازم در ثبت کلام الهی سبب افزایش دقت در خط کوفی شد. انواع خط کوفی (کوفی ساده، کوفی گلدان، کوفی طوماری، کوفی مشبک، کوفی حاشیه دار و کوفی مستطیل) بر روی ظروف سفالینه دیده می شود (ماری شیمل، ۱۳۸۲)

نقوش و رنگ در سفالینه های دوران سلجوقی:

پس از آغاز دوره سلجوقی، سفال از نظر توسعه انواع متنوعی از سفالینه در ایران شکل گرفت و در مراکز عمده ای چون شهر ری و کاشان و نیشابور در ایران و رقه در بین النهرین و شاید هم در بعضی از مناطق کم اهمیت تولید گردید. (تصویر ۱ و ۲)

تکنیک و نقوش خود را از مراکز عمده دریافت می کردند و ویژگی برجسته تولیدات سفالینه دوره سلجوقی استفاده از خمیر سفید بود. سفال بالعباب گلی و نقش سیاه بر روی زمینه سفید، این سفال ها را معمولا در نیشابور می ساختند. بانقش های سیاه رنگ یا قهوه ای تیره و لعاب شفاف سربی تزیین می کردند. زمینه شیری رنگ یا سفید است و در لبه داخلی یا کف ظرف کلمه یا عبارتی کوتاه دیده می شود. بر روی ظروف بزرگتر جملات طولانی تر مانند: دعای خیر (به زبان عربی) و ضرب المثل و کلام بزرگان نوشته می شده است. تکنیک

شکل ها ارتباط برقرار می کند. درونمایه هایی به موضوعات خاصی در نقوش تصویری و نوشتاری رابه هم مرتبط کرد.

۳- معنای ذاتی، معنای ژرف تر، معنای اسطوره ای و ایدئولوژیک: همانند معناهایی که بامشخصه هایی همچون: ملی، دوره ای و آیینی و اخلاقی و دینی - عرفانی و فلسفی بانقوش نوشتاری مرتبط است.

خصوصیت سفالینه دوره سلجوقی دارای تزیینی و کاربردی بودن محصول ویژگی و اهمیت خاصی را دارد. در مرحله بعد ویژگی نقش تاویل معنای پیام که بر روی ظروف، نقوش نوشتاری نقش بسته است. می توان به عنوان یک رسانه برای گیرنده و انتقال پیام، نقش ویژه ای را بازی می کند. نقش مهمی را برای رساندن پیام و مفهومی ساده و قابل فهم برای تمامی جامعه آن روزگار از اهمیت بیشتری برخوردار بوده است. ارتباطی بین هنرمند سفالگر و صاحب اثر برقرار می شده است. در دوره سلجوقی نقوش نوشتاری بر روی ظروف سفالین رامی توان تجلی روح هنردینی اسلامی و عرفانی دانست. از خطوط کوفی و نسخ و تعلیق اسلامی بکار گرفته می شده است. متن در نقوش نوشتاری از اهمیت بسزایی برخوردار است. ویژگی مفهوم پیام ها، در دلالت صریح و مستقیم، دلالت های معنایی ضمنی و دلالت های اسطوره ای در آیین و آداب و رسوم و فرهنگ جوامع

پنج دایره باگل استیلیزه، در بین آنها دایره پیچکی، دورشانه کتیبه آمده است و دوره سده ی ۶ و ۷ ق و محل کاشان است. متن کتیبه (العزوالاقبال والادوله والسعاده والسلام والنعمه والبقا صاحبه)، پشت کاسه (العزوالاقبال) دوره سده ی ۷ ق است. ابریق سفالی لعابدار قالبی، نوشته کوفی بر روی شانه (الاقبال والادوله والسعاده) به معنای شانس و ثروت و خوشبختی برای او، صاحب ظرف است و دوره سده ی ۶ ق و محل کاشان است. پوشش لعاب گلی و نقاشی زیر لعاب، دارای کتیبه کوفی در میان نقش هندسی و متن کتیبه (کل هینا مریاحلا لاطیبا من طس قدن) به معنای، بخورنوش جان حلال و پاک است از کاسه قناعت و دوره سده ی ۵ ق و محل نیشابور است.

تطبیق نظریه رولان بارت با نقوش سفالینه های دوره سلجوقی:

لایه های معناشناختی آثار سفالین نقوش نوشتاری بر روی ظروف رامی توان به سه مرتبه معنایی می توان تعمیم داد (بارت، ۱۳۷۵؛ ۱۳۸۳؛ ۱۳۸۷؛ ۱۳۹۳؛ ۱۳۹۴)

۱- معنای طبیعی و ابتدایی: حضور طبیعی عناصر، نقوش تصویری، همچون ترکیب بندی و هماهنگی و نسبت میان تصاویر و نقوش تصویری رامی توان نام برد.

۲- معنای قراردادی یا معنای معطوف به رمزگان اثر: در نقوش نوشتاری میان نقوش

اسلامی سخن می گوید و ارزش پیام را صدچندان با ارزش می کند. پیام های اخلاقی که با تکرار نوشتاری بر روی ظروف آورده شده است و از نقطه ای تأکیدی و همینطور ریتمی چشم نواز از اهمیت پیام را نشان می دهد. نشانی از حلقه ای متصل که پیامی الهی، را با فرم ها و نقش های ساده اما بایچیدگی در ترکیب شدن نقوش روبرو هستیم.

نتیجه گیری:

بر روی سفالینه های دوره سلجوقی سده ۵ ق. نقوش تصویری و نوشتاری، تأثیری در هنردینی و عرفانی - اسلامی این دوران دیده می شود. نقش سفالینه های دوره سلجوقی نشانی از رشد و غنای هنر اسلامی است. هنر خوشنویسی و تاویل متن در ظروف سفالین این دوره بیشتر دیده می شود و ارزش والایی در هنر اسلامی - عرفانی دیده می شود. این علاقه ژرف پیش از این دوره، الهام بخش خوشنویسان در نوآوری های خلاقانه بر روی ظروف سفالین دیده می شود. نقش تأکیدی و تکرار کلمه هایی بر روی ظرف سفالین گویای این پیام و مفهوم عرفانی و اسلامی است. بیشترین آثار سفالین دوره سلجوقی به خط کوفی - اسلامی دیده می شود که نشانی از خط اولیه دوران اسلامی است. در نهایت، چنین نتیجه گیری می شود که پیام دارای پندهای

اخلاقی و عرفانی و دعایی و اشعار بزرگان برای آگاهی و پیام رسانی و تبلیغ دین و هنر اسلامی - عرفانی در زندگی جامعه آن روزگار نقش مهمی داشته است. در نظریات رولان بارت، نشانه های اسطوره و آیینی - مذهبی رامی توان در نقوش نوشتاری و متن نوشته ها بر روی ظروف سفالین تأثیری عمیق گذاشته است.

منابع:

۱. بارت، رولان، ۱۳۸۳، لذت متن. ترجمه پیام یزدانجو. تهران: مرکز.
۲. بارت، رولان، ۱۳۹۳، درجه صفر نوشتار. ترجمه شیرین دخت دقیقیان. تهران: هرمس.
۳. بارت، رولان، ۱۳۹۴، امپراطور نشانه ها. ترجمه، ناصر فکوهی. تهران: نی.
۴. بارت، رولان، ۱۳۸۷، درآمدی بر تحلیل ساختار روایت ها. ترجمه محمد راغب. تهران، رخداندنو.
۵. بارت، رولان، ۱۳۹۳، نقد و حقیقت. ترجمه شیرین دخت دقیقیان. تهران: مرکز.
۶. بارت، رولان، ۱۳۷۵، اسطوره و امروز، ترجمه، شیرین دخت دقیقیان. تهران: مرکز.
۷. خلیلی، ناصر، ۱۳۸۴، سفال اسلامی، تهران، نشر کارنگ
۸. کامبخش. سیف الله، ۱۳۹۲، سفال و سفالگری در ایران (از ابتدای نوسنگی تا دوران معاصر). تهران: نقش ققنوس.

فصلنامه علمی تخصصی باستان شناسی ایران - واحد شوشتر

۱۱. واتسون، آلیور، ۱۳۹۰، سفال زرین فام ایرانی، ترجمه شکوه ذاکری. تهران، سروش.

۹. کیانی، محمدیوسف، ۱۳۸۰، پیشینه سفال و سفالگری در ایران. تهران: نسیم دانش.

۱۰. ماری شیمل، آنه، ۱۳۸۲، خوشنویسی و فرهنگ اسلامی، ترجمه اسدالله آزاد، مشهد: به نشر.

تصویر (۲)

تصویر (۱)

مجموعه سفالهای اسلامی (دوره سلجوقی)، (خلیلی، ۱۳۸۴)